

UDK
316.644-057.875:37.018.43(497.11)
811.111'276.6:658
811.161'276.6:658

ориџинални научни рад

**PERCEPCIJA I STAVOVI STUDENATA PREMA NASTAVI NA
DALJINU I TRADICIONALNOJ NASTAVI POSLOVNOG
ENGLISKOG JEZIKA I RUSKOG JEZIKA**

**STUDENTS' ATTITUDES AND PERCEPTIONS TOWARDS
TRADITIONAL AND ONLINE BUSINESS ENGLISH AND
RUSSIAN LANGUAGE COURSES**

Jovana Nikolić

*Akademija strukovnih studija Beograd, odsek Visoka hotelijerska škola, Beograd, Srbija
jovana.nikolic@vhs.edu.rs*

Petar Minić

Akademija strukovnih studija Beograd, odsek Visoka hotelijerska škola, Beograd, Srbija

Miloš Zrnić

Akademija strukovnih studija Beograd, odsek Visoka hotelijerska škola, Beograd, Srbija

Abstract

The aim of the paper is to investigate whether there are significant differences in the students' attitudes between distance and traditional language courses. The sample consisted of 94 students of the College of Hotel Management (AASB) who attended both online and face-to-face foreign language classes. A Likert scale was used to examine the students' perception towards the general impression of the course, the level of interaction, motivation and self-assessment of the acquired language skills. The t test of paired samples was used to assess the impact of the intervention on students' assessment of the type of course and setting in which the teaching took place. A statistically significant difference was found between traditional course ($M=3.68$, $SD=0.52$) and online course ($M=3.59$, $SD=0.48$), $t(93)=2.93$, $p<0.004$. The average reduction in value is 0.09, while the 95-percent confidence interval extends from 0.03 to 0.15. The value of the eta square is 0.08, which indicates a moderate impact of the intervention.

Key words: foreign languages, ESP, online teaching, traditional teaching, hospitality industry

Izvod

Cilj rada je da istraži da li postoje značajne razlike u stavovima studenata prema nastavi na daljinu i nastavi uživo u kontekstu stranih jezika. Uzorak su činila 94 studenta odseka Visoka hotelijerska škola (ASSB) koja su tokom studija pohađala nastavu iz stranih jezika na daljinu i uživo. Korišćena je Likertova skala za upitnik koji ispituje percepciju studenata u pogledu opšteg utiska o kursu, nivoa interakcije, motivacije i samoprocene usvojenih jezičkih veština koja se odnosi na navedene oblike nastave. T testom uparenih uzoraka procenjen je uticaj intervencije na procenu studenata u pogledu oblika nastave i okruženja u kojem se nastava odvija. Utvrđena je statistički značajna razlika u pogledu tradicionalne nastave ($M=3,68$, $SD=0,52$) u

odnosu na onlajn nastavu ($M=3,59$, $SD=0,48$), $t(93)=2,93$, $p<0,004$. Prosečno smanjenje vrednosti iznosi 0,09, dok se interval 95-procentnog poverenja proteže od 0,03 do 0,15. Vrednost eta kvadrata iznosi 0,08 što ukazuje na umereni uticaj intervencije.

Gljučne reči: strani jezici, korona virus, onlajn nastava, tradicionalna nastava, ugostiteljstvo

UVOD

Poslednjih godina u svetskom obrazovanju postoji interesovanje za promenu formata nastave. Čini se da stari sistem „kreda, tabla i nastavnik“ ne odgovara modernoj generaciji Z. Bez obzira na teritoriju, „većina stručnjaka i nastavnika na početku karijere uvereni su da sadašnje vreme zahteva nove načine učenja“ (Đuričić & Minić, 2020: 293). Takav stav je sa naše tačke gledišta tačan, ako se podrazumeva da je društvo postalo dinamično i promenljivo i kao takvo stvorilo pomenutu generaciju. Ipak, takav pristup trebalo bi tretirati sa određenim oprezom, jer potpuno produbljanje u virtuelni svet nije donelo kvalitet i željeni rezultat (Đuričić & Minić, 2020).

Pandemija izazvana koronavirusom dovela je do neočekivanih i iznenadnih promena u mnogim segmentima školstva. Xhaferi & Xhaferi (2020) navode da je upravo ona, istorijski posmatrano, poremetila obrazovni sistem u najvećoj meri do sada, a njen uticaj odrazio se na oko 1,6 milijardi učenika u više od 190 zemalja sveta. Nastava na daljinu postala je novina na koju je trebalo da se priviknu svi učesnici u veoma kratkom periodu. Kako je neko vreme proteklo od uspostavljanja onlajn nastave, sa relativne distance bismo mogli sagledati na koji način studenti odseka Visoka hotelijerska škola Akademije strukovnih studija Beograd koji su slušali predmete Poslovni engleski jezik i Ruski jezik, u školskoj 2020/2021. godini u prostorijama navedenog odseka i u školskoj 2019/2020. u onlajn kontekstu, percipiraju navedene oblike nastave. Da li i u kolikoj meri različiti oblici nastave utiču na njihovo savlađivanje gradiva i razvijanje jezičkih veština, motivaciju i komunikaciju sa nastavnicima i drugim studentima, kao i opšti utisak o nastavi stranih jezika, što bi za cilj imalo pružanje nastavnicima stranih jezika i edukatorima bolji uvid u percepciju studenata o različitim oblicima nastave u cilju unapređenja same nastave u budućnosti. Pored nesmetane interakcije, važno je obratiti pažnju na nivo motivisanosti studenata. Motivaciju možemo definisati upravo kao „kombinaciju stavova, želja i spremnosti učenika da ulože napor kako bi naučili strani jezik ... motivacija se uopšteno smatra jednim od primarnih uzroka uspeha i neuspeha u učenju jezika“ (Richards & Schmidt, 2002:344), dok izražavanje ličnih stavova i procena sopstvenog znanja i napretka podstiče autonomiju i kritičko mišljenje. Štaviše, neformalna samoprocena omogućava studentima praćenje napretka u skladu sa ciljevima kursa (Boud, 1995).

TRADICIONALNA NASTAVA I NASTAVA NA DALJINU

Tradicionalna nastava se odvija u tradicionalnom okruženju, odnosno učionicama uz prisustvo nastavnika i studenata u unapred određenom terminu; strukturu kursa određuje nastavnik, dok komunikacija među učesnicima može biti spontana (Simmons et al., 2004). Nastava može biti manje ili više modernizovana, uz primenu savremene tehnologije, pa tako može sadržati projektore, interaktivne table, kompjutere... Metoda nastave koja je zamenila tradicionalnu gramatičko-prevodnu metodu (engl. Grammar-Translation Method) i danas se najčešće primenjuje u nastavi stranih jezika, zasniva se na komunitativnom pristupu (eng. Communicative Language Teaching – CLT), a akcenat se stavlja na učenje jezika zasnovano na zadacima (engl. task-based language learning - TBL). Tehnologija se u nastavi stranih jezika primenjuje još od šezdesetih godina prošlog veka, zahvaljujući tehničko-tehnološkom napretku (O’Neill et al., 2004), u cilju unapređenja same nastave, u skladu sa savremenim trendovima i potrebama studenata, dok institucije koje odbijaju njenu upotrebu „neće moći da zadovolje potrebe društva zasnovanog na znanju i kao rezultat toga neće preživeti promenu paradigme obrazovanja“ (O’Neill et al., 2004: 320).

Elektronsko učenje (eUčenje), s druge strane, predstavlja netradicionalni oblik nastave i odnosi se na učenje na daljinu koje podrazumeva upotrebu i primenu različite tehnologije i metoda učenja – „učenje zasnovano na računaru, učenje zasnovano na mreži, virtuelne učionice, i digitalnu saradnju“ (Urđan & Weggen, 2000:8).

Iako učenje na daljinu nije posledica pandemije samo po sebi i ne predstavlja novinu u nastavi, u školstvu ovakav oblik nastave nije bio uobičajen do proglašenja vanrednog stanja. Lopez-Zurita (2021) naglašava razliku između eUčenja (eng. eLearning) u periodu pre pandemije, i učenja na daljinu kao posledicu pandemije, navodeći to da su i nastavnici i studenti u periodu pre pandemije prošli obuku koja se odnosi na učenje na daljinu. Samim tim, upoznali su platforme za izvođenje nastave i ovladali neophodnim alatima za učenje na daljinu, kako bi što efikasnije savladali strani jezik, što nije slučaj u novonastaloj situaciji izazvanoj koronavirusom. Nagli prelazak na onlajn nastavu može predstavljati veliki izazov, kako za pojedine nastavnike, tako i za učenike, odnosno studente bez obzira na nivo digitalne pismenosti pojedinca.

Petruneva & Avdejuk (2020) primera radi, navode da „ (...) danas oko 40% ruskih univerziteta nije u stanju da obezbedi studentima onlajn pristup nastavnim resursima, a 70% nastavnika ne zna kako da organizuje nastavu“ (str. 70). Štaviše, „skoro 60% nastavnika sumnja u kvalitet onlajn nastave i ne planira da nastavi sa njegovom aktivnom upotrebom nakon prekida samoizolacije“ (Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, 2022:15).

Nastavnici stranih jezika, prema savremenoj sociokulturnoj teoriji, predstavljaju facilitatore koji studentima pomažu u savlađivanju gradiva (Lamy

& Hampel, 2007). U kontekstu eUčenja, pored poznavanja tehnologije, nastavnici bi trebalo da poseduju veštine koje će im omogućiti da „prepoznaju značajne razlike i sličnosti između nastave licem u lice i onlajn nastave (Bennet & Marsh, 2002:16) ali i da „prepoznaju strategije i tehnike kako bi olakšali onlajn učenje i pomogli studentima da iskoriste prednosti u pogledu samostalnog i kolaborativnog učenja“ (Bennet & Marsh, 2002:16).

Prethodna istraživanja koja se odnose na nastavu stranih jezika, a bave se poređenjem tradicionalne nastave i nastave na daljinu, uglavnom sprovedena pre pandemije, ukazuju na veće zadovoljstvo studenata tradicionalnom nastavom u odnosu na onlajn nastavu (Yusny et al., 2021; Tratnik et al., 2019), ali i preferenciju prema onlajn nastavi u odnosu na tradicionalnu (Hui et al., 2008).

Studenti bi trebalo aktivno da učestvuju u nastavi i usvajaju gradivo, a nastavnici da obrate pažnju na nesmetanu interakciju, motivisanost studenata i njihovu autonomiju, kako u kontekstu tradicionalne nastave, tako i u onlajn kontekstu.

Naša pretpostavka jeste da postoji značajna razlika u percepciji studenata između tradicionalne i onlajn nastave u korist tradicionalne nastave. Onlajn nastava predstavlja nov format nastave, te zahteva vreme, dodatne resurse i veći napor pri prilagođavanju i studenata i nastavnika takvoj novini.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Učesnici istraživanja su studenti odseka Visoka hotelijerska škola Akademije stukovnih studija Beograd. Uzorak čine 94 studenta osnovnih strukovnih studija. Od ukupnog broja studenata 42 su muškog pola, 52 ženskog. Prosečan uzrast ispitanika je 20,62 godine. Svi ispitanici su slušali predmete Poslovni engleski jezik i Ruski jezik u školskoj 2020/2021. godini u prostorijama odseka Visoka hotelijerska škola i u školskoj 2019/2020. preko onlajn platformi. Korišćen je upitnik koji ispituje stavove studenata u pogledu: (1) opšteg utiska o kursu, (2) nivoa interakcije, (3) motivacije studenata i (4) samoprocene usvojenih jezičkih veština. Svaki od navedenih odeljaka sadržao je između 8 i 10 stavki (ukupno 70 stavki). Stavovi studenata o nastavi stranih jezika procenjavani su Likertovom skalom. Na osnovu stavki iz upitnika studenti su iznosili svoje mišljenje (od 1 – uopšte se ne slažem, do 5 - u potpunosti se slažem).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

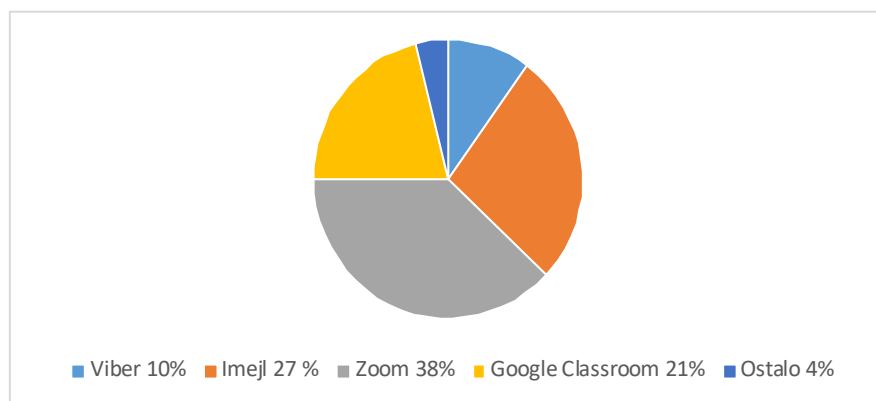
Upitnik kojim se procenjuju stavovi studenata u pogledu onlajn i tradicionalne nastave pokazao je visoku pouzdanost – 0,952 (Tabela 1).

Tabela 1: Pouzdanost upitnika

Broj stavki	Kronbahova alfa
70	0.952

Tradicionalni oblik nastave odvijao se u prostorijama odseka Visoka hotelijerska škola, dok su se konsultacije održavale u kabinetima predmetnih nastavnika i putem imejla. Kada je reč o onlajn nastavi, interakcija između studenata i profesora engleskog i ruskog jezika odvijala se putem različitih platformi i aplikacija: Viber 10%, Imejl 27%, Zoom 38%, Google Classroom 21%, Ostalo 4% (grafikon 1).

Grafikon 1: Oblik interakcije studenata sa nastavnikom u vreme onlajn nastave

U pogledu analize korišćen je t-test uparenih uzoraka, s obzirom na to da je korišćen isti uzorak u dve vremenske tačke, tj. procenjeno je iskustvo istih studenata pri tradicionalnoj i onlajn nastavi.

Pre nego što detaljnije prikazemo analizu dobijenih rezultata, najpre treba napomenuti da nismo dobili statistički značajnu razliku u pogledu veština (slušanje, čitanje, pisanje, govorenje) i opšteg utiska o kursu, u odnosu na dva navedena oblika nastave.

U generalnom skor, dobijena je značajna razlika u pogledu tradicionalne i onlajn nastave u našem uzorku (eta kvadrat iznosi 0,08 što ukazuje na umereni uticaj). Ona se manifestuje u domenu interakcije (Tabela 2) u korist tradicionalne nastave i to najpre u pogledu: pružanja adekvatne informacije u doglednom roku, ostvarivanja kontakta sa drugim učesnicima, grupnih aktivnosti koje su uključene u nastavu, ukazivanja nastavnika na moguće greške, mogućnosti grupne diskusije (Tabela 3).

Tabela 2: Značajne statističke razlike u pogledu tradicionalne i onlajn nastave

	Prosek	Nivo značajnosti
Tradicionalna nastava *		
Onlajn nastava	0.092	0.004
Interakcija u tradicionalnoj nastavi *		
Interakcija u onlajn nastavi	0.178	0.001

Tabela 3: Interakcija tokom nastave

Stavka	Prosek	Nivo značajnosti
Nastavnik pruža adekvatnu informaciju u doglednom roku.	0.170	0.011
Lako ostvarim kontakt sa drugim učesnicima.	0.319	0.000
Grupne aktivnosti su uključene u nastavu.	0.191	0.010
Nastavnik jasno ukazuje na greške.	0.170	0.001
Grupna diskusija je omogućena.	0.255	0.000

Istraživanje je, dakle, pokazalo preferenciju studenata ka tradicionalnoj nastavi kada je reč o interakciji, kako između nastavnika i studenata, tako i između studenata međusobno. Opšti utisak ispitanika je da tradicionalno okruženje pruža lakši i brži vid komunikacije, brži i potpuniji povratni odgovor nastavnika studentu.

Istraživanje Lopez-Zurite (2022) ukazuje na to da su studenti, odnosno ispitanici, prednost dali tradicionalnom obliku nastave naspram kombinovanog i onlajn metoda, naglašavajući da im je stavka koja se odnosi na lični kontakt sa nastavnikom ocenjena kao najkorisnija aktivnost. Autorka zaključuje da su rezultati njenog istraživanja pokazali da je lični kontakt i u digitalnom dobu od velikog značaja, te da utiče na motivaciju i nivo efikasnosti nastave.

Do sličnih zaključaka nas navode i rezultati našeg istraživanja, koje pokazuje da su studenti upravo najizraženiju razliku između onlajn i tradicionalne nastave primetili u domenu interakcije, navodeći to da lakše stupaju u kontakt i sa nastavnicima i sa drugim studentima u tradicionalnom okruženju. Kako su studenti naveli da su nastavnikove instrukcije razumljive i da jasno čuju sve učesnike podjednako u oba oblika nastave, zaključićemo da primarni ometajući faktor u interakciji nije loša internet konekcija.

Međutim, pored pretpostavke da fizičko prisustvo nastavnika utiče na preferencije studenata ka tradicionalnoj nastavi u pogledu interakcije, nedostatak obuke i studenata i nastavnika kada je reč o korišćenju onlajn platformi, zatim nedovoljno iskustvo nastavnika u onlajn podučavanju, nepoznavanje programa i mogućnosti koje one nude (npr. izdvojene sobe za rad u grupama gde je to omogućeno) u iznenadnom vanrednom stanju izazvanom pandemijom, mogu biti razlog naklonosti studenata ka tradicionalnoj nastavi, te uzrok smanjenog nivoa interakcije i grupnih diskusija u virtuelnoj učionici.

Tratnik i dr. (2019) u svom istraživanju takođe primećuju smanjeno zadovoljstvo studenata interakcijom u onlajn nastavi. Autori smatraju da je nezadovoljstvo studenata obimom onlajn interakcije rezultat nedovoljnog učešća samih studenata u onlajn komunikaciji, te predlažu dodatne studije kojima bi se utvrdio uzrok nezainteresovanosti i manjak motivacije.

Tratnik i dr. (2019) takođe smatraju da je odsustvo iskustva studenata u pogledu onlajn učenja, kao i nepoznavanje ovakvog formata uticalo između ostalog na sveukupno umanjeno mišljenje o onlajn kursu.

Naše istraživanje je, s druge strane, pokazalo da studenti smatraju da je nastava, primera radi, u oba slučaja koherentno organizovana, te da su različite aktivnosti uključene podjednako u oba konteksta. Drugim rečima, dobijeni rezultati ne pokazuju značajnu razliku između stavova studenata prema tradicionalnoj i onlajn nastavi. Međutim, nov oblik rada može biti jedan od uzročnika smanjenog obima interakcije (pored nedostatka fizičkog prisustva nastavnika), ali i motivacije koja se ispoljava u pogledu otežane koncentracije.

Tabela 4: Motivacija studenata tokom nastave

Stavka	Prosek	Nivo značajnosti
Lako se koncentrišem na času.	0.213	0.049

Naime, stavka prikazana u Tabeli 4 odnosi se na motivaciju studenata. Za razliku od ostalih stavki u kojima nije uočena značajna statistička razlika (zainteresovan sam za gradivo, motivisan sam da aktivno učestvujem u nastavi, bez ustručavanja postavljam pitanja, itd.), studenti su naveli da se lakše koncentrišu na sadržaj kursa kada se nalaze u tradicionalnom okruženju. Ovakav stav studenata, prema kome se teže koncentrišu u onlajn kontekstu, pored toga što se može odnositi na neadekvatno okruženje u kome im pažnju odvlače različiti uzročnici kojih u učionici nema, možemo pak dovesti u vezu sa nedostatkom fizičkog prisustva nastavnika. Naime, fizičko prisustvo nastavnika i njegovo poznavanje upravljanja učionicom (eng. Classroom management) u tradicionalnom kontekstu može imati veći uticaj na motivaciju studenata kada je reč o sposobnosti da se koncentrišu na gradivo na času. Onlajn nastava je nov i nedovoljno poznat format i za studente i za nastavnike. Nov format podučavanja zahteva i ovladavanje novim veštinama koje se, u slučaju nastavnika, odnose na upravljanje virtuelnom učionicom. Dakle, dobijeni rezultati mogli bi da nas navedu da pretpostavimo sledeće: da je fizičko prisustvo nastavnika i njegovo poznavanje upravljanja učionicom značajno za studente u pogledu održanja nivoa njihove koncentracije, ali i to da je potencijalno smanjena pažnja uzrokovana nedovoljnim poznavanjem novih tehnologija studenata, ali i nastavnika, te da je neophodna detaljnija obuka nastavnika u domenu upravljanja učionicom u onlajn kontekstu. S obzirom na to da je onlajn nastava novi oblik nastave, ona ostavlja prostora za dodatna istraživanja koja se tiču upravljanja učionicom u cilju razumevanja i poboljšanja same onlajn nastave u budućnosti. Iz tog razloga smatramo da je korisno sprovesti dodatna i detaljnija istraživanja koja bi akcent stavila na povezanost manjka koncentracije, ali i interakcije i nedovoljnog poznavanja menadžmenta virtuelne učionice nastavnika stranih jezika.

ZAKLJUČAK

Istraživanje kojim se upoređuje percepcija studenata prema tradicionalnoj i onlajn nastavi pokazalo je naklonost studenata prema tradicionalnoj nastavi. Statistički značajna razlika uočena je u domenu interakcije između studenata i nastavnika, odnosno studenata međusobno u korist tradicionalne nastave. Iako nisu uočene značajne razlike u pogledu opšteg utiska o kursu, smatramo da onlajn kurs ne može u potpunosti zameniti tradicionalni oblik učenja, najpre zbog nedostatka fizičkog prisustva nastavnika, ali i studenata. Procena studenata po kojoj je nivo interakcije, kao i nivo pažnje u virtuelnoj učionici smanjen, može biti uzrokovana upravo fizičkim odsustvom nastavnika, ali i prisustvom novih i nepoznatih oblika komunikacije, nedostatkom poznavanja programa, kako studenata, tako i nastavnika, što otežava komunikaciju, a implicira moguća dalja istraživanja o neophodnosti detaljnije obuke nastavnika i studenata sa akcentom na interakciji i motivaciji pri primeni virtuelnih učionica.

REFERENCE

- Bennett, S., & Marsh, D. (2002). Are we expecting online tutors to run before they can walk? *Innovations in Education and Teaching International*, 39 (1), 14–20. <https://doi.org/10.1080/13558000110097055>
- Boud, D. (1995). *Enhancing Learning Through Self-assessment*. London: Routledge.
- Đuričić, M., & Minić P. (2020). Интернет-ресурсы и услуги для преподавания рки сербам во время пандемии коронавируса. У Т. Недева (ур.) *Современные тенденции в изучении русского языка, культуры и истории*. (293-298). Sofija, Bugarska: UNSS.
- Hui, W., Hu, P.J., Clark, T.H.K., Tam, K.Y., & Milton, J. (2008). Technology-assisted learning: a longitudinal field study of knowledge category, learning effectiveness and satisfaction in language learning. *Journal of Computer Assisted Learning* 24(3), 245–259.
- Lamy, M. & Hampel, R. (2007). *Online Communication in Language Learning and Teaching*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lopez-Zurita, P. (2021). The impact of COVID-19 in an ESP course: An unforeseen adaptation to distance teaching. *Didacticae*, (11), 42-58.
- O'Neill, K., Singh, G., & O'Donoghue, J. (2004). Implementing elearning programmes for higher education: A review of the literature. *Journal of Information Technology Education*, 3, 313-323.
- Richards, J., & Schmidt, R. (2002) *Longman dictionary of teaching and applied linguistics*. London, UK: Pearson.
- Simmons, S., Jones, W., & Silver, S. (2004). Making the transition from face-to-face to cyberspace. *TechTrends*, 48(5), 48-83.
- Tratnik, A., Urh, M., & Jareb, E. (2019). Student satisfaction with an online and a face-to-face Business English course in a higher education context. *Inovations in education and teaching international*, 56, 36-45.
- Urduan, T., & Weggen, C. (2000). *Corporate e-learning: Exploring a new frontier*. A Research Report, WR Hambrecht & Co: USA.

- Xhaferi, B., & Xhaferi, G. (2020). Online learning benefits and challenges during the COVID-19 – pandemic - students' perspective from seeu: Challenges and perspectives of Covid-19. *EEU Review*, 15 (1), 86 - 103.
- Yusny, R., Riziki, F., Trisnawati, I.K., & Mulia, M. (2021). Offline or online?: EFL students' perceptions on working in face-to-face and virtual learning models. *Englisia: Journal of Language, Education, and Humanities*. vol. 9, no. 1, 113-128.
- Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уроки «стресс-теста, аналитический доклад. (https://drive.google.com/file/d/1GMcB1oP8ITzE_WDVh4nFksX6lceotZY3/view) (10.09.2022.).
- Петрунева, Р.М., Авдеюк, О.А, (2020) Проблемы дистанционного образования глазами преподавателей: уроки коронавируса. *Primo aspectu*, (42), no 2, 65-71.